

**9.SINIF
TARİH
KONU
ANLATIM**

NAYİM ÜNGÖR

GENEL KAVRAMLAR

TARİHİN TANIMI

Geçmiş olayları ve toplumları, neden-sonuç ilişkisi içinde yer ve zaman göstererek, belgelere dayanarak, objektif bir biçimde açıklayan sosyal bir bilimdir.

TARİHİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Deney ve gözlem yapılmaz.
- Sebep-sonuç ilişkisi vardır.
- Belgelere dayandırılmalıdır.
- Olaylar objektif değerlendirilmelidir.
- Yer ve zaman verilmelidir.
- Olayın üzerinden belli bir zaman geçmelidir.
- Olay gerçekleştiği zamana göre değerlendirilmelidir.
- Olayda etkili olan şahıslar iyi tanınmalıdır.
- Olayla ilgili birçok kaynak taranmalıdır.
- Olayların maddi ve manevi sebepleri vardır.

Tarih Biliminin Yöntemi

- 1- **Tarama (Kaynak Arama):** Tarihe kaynaklık edebilecek her türlü verinin bulunması aşamasıdır.
- 2- **Tasnif (Sınıflandırma):** Toplanan verilerin sistemli bir şekilde sınıflandırılmasıdır.
- 3- **Tahlil (Çözümleme):** Sınıflandırılan verilerin yeterli olup olmadığının kontrol edildiği aşamadır.
- 4- **Tenkrit (Eleştiri):** Toplanan verilerin güvenilir olup olmadığının belirlendiği aşamadır.
- 5- **Terkip (Sentez):** Olaylar değişik açıdan incelenerek birleştirilerek sonuca ulaşılır.

Tarihi Kaynaklar

Döneme göre:

- 1- **Birinci elden kaynaklar:** Olayların gerçekleştiği döneme ait her türlü bulgu.
- 2- **İkinci elden kaynaklar:** Olayların gerçekleştiği döneme yakın tarihlerden kalan ya da o dönemden yararlanarak oluşturulan kaynaklardır.

Türe göre:

- 1- **Yazılı Kaynaklar:** Ferman, mühür, para, hatıra v.b.
- 2- **Sözlü Kaynaklar:** Destan, efsane, hikaye v.b.
- 3- **Kalıntılar:** Arkeolojik buluntular
- 4- **Sesli ve Görüntülü Kaynaklar:** Cd, resim, film, fotoğraf v.b.

Konularına Göre Tarih Çeşitleri

- 1- Siyasi Tarih
- 2- Uygarlık Tarihi

Kapsamlarına Göre Tarih Çeşitleri

- 1- Genel Tarih
- 2- Özel Tarih

Yazılı Şekillerine Göre Tarih Çeşitleri

1- Hikayeci Tarih (Rivayetçi Tarih):

- Genelde yer ve zaman belirtilir.
- Sebep-sonuç üzerinde durulmaz.
- Efsane ve masal en belirgin çeşididir.

2- Öğretici Tarih (Pragmatik Tarih):

- Geçmiş olaylardan ders alarak kişiye ahlaki ve milli duygular aşılayabilmek için yazılan tarih çeşididir.
- En önemli eksikliği sadece başarılı olayları ele almasıdır.

3- Sosyal Tarih:

- Toplumsal olayların anlatıldığı tarih çeşididir.

4- Neden-Nasıl Tarih (Bilimsel Tarih):

- Olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatıldığı tarih çeşididir.
- Günümüzde çok sık kullanılır.

5- Kronolojik Tarih:

- Olayların zaman sırasına göre anlatıldığı tarih çeşididir.

TARİHE YARDIMCI BİLİM DALLARI

Arkeoloji: Kazı bilimi. Daha çok tarih öncesinin incelenmesinde kullanılır.

Antropoloji: Irk bilimi. İnsan ırklarını sınıflandırmada kullanılır.

Antroponomi: İnsan adları bilimi.

Coğrafya: Yer bilimi. Tarihe en fazla yardımcı olan bilim dallarından biridir.

Diplomasi: Uluslar arası ilişkiler ve resmi yazışmaları inceleyen bilim dalıdır.

Etnografya: Kültür bilim. Örf, adet ve gelenekler inceleme alanına girer.

Epigrafya: Kitabeler ve taşlar üzerine yazılmış yazıları inceler. (Orhun Abideleri gibi)

Filoloji: Dil bilimi.

Genoloji: Soy kütüğünün incelenmesini sağlar. Soy bilimi yada Şecere bilimi de denmektedir.

Heraldik: Armalar bilimi.

Kronoloji: Takvim bilimi. Olayların gerçekleşme zamanlarını inceler.

Nüvizmatik: Para bilimi. Dönemin kronolojik, siyasi ve ekonomik durumu hakkında bilgi verir.

Paleografya: Yazı bilimi.

Bu bilimlerin dışında:

Sigilloğrafya (Mühür bilimi), Toponomi (Yer adları bilimi), Felsefe, Sosyoloji, İktisat, Kimya, İlahiyat gibi bilimler de Tarihe yardımcı olur.

Takvim

1- Güneş Yılı Esaslı Takvimler:

- Dünyanın güneş etrafında bir kez dönmesinden oluşur.
- İlk kez Mısırlılar tarafından bulunmuştur.
- Başlarda 365 gün olarak hesaplanmış, sonradan 6 saatlik ekleme yapılmıştır.
- Son şekline Papa 13. Gregoryen döneminde kavuşmuştur (1582)

2- Ay Yılı Esaslı Takvimler:

- Ay'ın dünya etrafında 12 kez dönmesinden oluşur.
- İlk olarak Sümerliler bulmuştur.
- Bir yıl 354 gün olarak hesaplandığından Güneş yılı takvimi ile 33 yılda 1 yıl fark oluşur.

Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Takvimler

1- 12 Hayvanlı Türk Takvimi:

- Güneş yılı esaslıdır. Başlangıcı bilinmemektedir.
- Her yıl bir hayvan adıyla anılır. (Siçan, Öküz, Pars, Tavşan, Ejderha, Yılan, At, Koyun, Maymun, Tavuk, Köpek, Domuz)
- Aylar sayılarla belirlenmiştir.
- 12 yılda bir devreder.
- Çinliler ve Tibetliler tarafından da kullanılmıştır.

2- Hicri Takvim:

- Ay yılı esaslıdır. Başlangıcı 622 Hicret olayıdır.
- Hz. Ömer döneminde oluşturulmuştur. (639)
- 1 Ocak 1926'ya kadar resmen kullanımda kalmıştır.
- Halen dini anlamda kullanımı sürmektedir.

3- Celali Takvim:

- Güneş yılı esaslıdır. Başlangıcı 1079 yılıdır.
- B.Selçuklu sultanı Melikşah döneminde oluşturulmuştur.
- Babür Devleti tarafından da kullanılmıştır.

4- Rumi Takvim:

- Güneş yılı esaslıdır. Başlangıcı Hicret olayıdır.
- Osmanlılar tarafından 1676'dan itibaren mali amaçla kullanılmaya başlanmıştır.
- 1839'dan itibaren resmi olarak kullanımı yaygınlaşmıştır.
- Miladi Takvimle aralarında 584 yıl fark vardır.
- 1 Ocak 1926'ya kadar kullanımda kalmıştır.

5- Miladi Takvim:

- Güneş yılı esaslıdır. Başlangıcı Hz. İsa'nın doğumudur.
- Romalılar tarafından düzenlenmiş şekline Jülien Takvimi şu an kullanılan son şekline ise Gregoryen Takvimi adı verilmiştir.
- Bir yıl 365 gün 6 saat olarak alınmış ve artık yıl hesaplaması yerleştirilmiştir.
- 26 Aralık 1925 Takvim İnkılabı ile Hicri ve Rumi Takvim'in yerine resmen kabul edilmiştir.

TARİH ÖNCESİ VE TARİHİ CAĞLAR

- Yazının bulunması ile Tarih çağları başlar.
- Yazının bulunmasından önceki dönemler Tarih Öncesi, sonraki dönemler ise Tarihi Dönemler olarak adlandırılır.
- Tarihi çağlara ayırma işlemi 19.yüzyıl'da tarihi daha kolay inceleyebilmek için yapılmıştır.
- Tarih öncesi çağlar kullanılan araç gereçlere göre, tarihi dönemler ise önemli toplumsal ve siyasi olaylara göre ayrılmıştır.
- Tarih öncesi çağlar dünyanın her yerinde aynı anda aynı sıralama ile yaşanmamıştır.

Tarih Öncesi Çağlar

Taş Çağı

Eskitaş (Kabataş - Paleolitik) Çağı

- İnsanlık tarihinin en uzun dönemidir.
- Doğaya bağımlı bir yaşam vardır.
- Türkiye'de bu döneme ait Antalya'da Karain, Beldibi, Belbaşı ve İstanbul'da Yarımburgaz mağaraları örnek gösterilebilir.

Soru 2010 YGS: Aşağıdakilerden hangisinin Cilalı Taş Devrini Yontma Taş Devrinden ayıran özelliklerden biri olduğu savunulamaz ?

- A) Köylerin kurulması
- B) Tarımla uğraşılması
- C) Araç ve gereç yapılması
- D) Dokumacılığın başlaması
- E) Hayvanların evcilleştirilmesi

Ortataş (Yontmataş – Mezolitik) Çağı

- Avcılık ve toplayıcılık temel geçim kaynağıdır.
- Mağaralarda yaşam devam etmiştir.
- Mağara duvarlarına resimler yapılmıştır.
- Çağın sonlarına doğru ateş bulunmuştur.
- Mikrolit denilen ve günlük yaşamda kullanılan basit araç-gereçler yapılmaya başlanmıştır.
- Türkiye'de bu döneme örnek olarak Antalya Beldibi, Ankara Macunçay, Göller yöresi Baradiz ve Samsun Tekkeköy gösterilebilir.

Yenitaş (Cilalıtaş – Neolitik) Çağı

- Yerleşik hayata geçilmeye başlanmıştır.
- İnsanlar tarım ile uğraşmaya başlamışlardır.
- Hayvanlar evcilleştirilmiştir.
- Toprak işlenerek çanak, çömlek yapılmıştır.
- Bitki liflerinden elbiseler yapılmıştır.
- İlk köyler kurulmaya başlanmıştır.
- Ticaret hayatı başlamıştır.
- Konya Çatalhöyük insanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesi olarak kabul edilmektedir.
- Türkiye'de bu döneme örnek olarak Konya Çatalhöyük, Diyarbakır Çayönü, Gaziantep Sakçagözü gösterilebilir.

Not: Bu dönemde tüketim esaslı toplum hayatı son bulmuş üretim esaslı toplum yaşamı başlamıştır.

Maden Çağı

Bakır (Kalkolitik) Çağı

- Taş çağının sonlarına doğru madenler bulunmuştur.
- İlk bulunan ve işlenen maden bakırdır.
- Bakır çok bulunup kolay işlendiği için döneme adını vermiştir.
- En uzun maden devridir.
- Türkiye'de bu döneme örnek olarak Çorum Alacahöyük, Denizli Beycesultan, Çanakkale Kumtepe ve Truva ile Samsun İkiztepe gösterilebilir.

Tunç Çağı

- Bakırla kalayın eritilmesiyle daha dayanıklı bir karışım olan tunç elde edildi.
- Site denilen şehir devletleri ortaya çıktı.
- Sümer, Akad, Hitit gibi ilk büyük devletler kurulmaya başlandı.

Demir Çağı

- Demirin bulunup işlenmesi önemli bir buluştur.
- Silah yapım teknikleri gelişmiştir.
- Küçük şehir devletleri yerine büyük ve güçlü devletler kurulmuştur.
- Yazının bulunması ile tarihi çağlara geçilmiştir.

Tarihi Çağlar

İlkçağ: M.Ö. 3000 Sümerlerin yazıyı bulması ile başlamış, 375 Kavimler Göçü ile son bulmuştur.

Ortaçağ: 375 de başlamış 1453 İstanbul'un Fethi ile son bulmuştur.

Yeniçağ: 1453'de başlamış 1789 Fransız İhtilali ile son bulmuştur.

Yakınçağ: 1789'da başlamıştır.

ESKİÇAĞ MEDENİYETLERİ

Çin Medeniyeti

- Hanedanlar tarafından yönetilmiştir.
- Hükümdarlar "tanrının oğlu" unvanını taşımıştır.
- Türklerden etkilenmişlerdir.
- Ordularını Türkler gibi düzenlemişlerdir.
- Hun akınlarından korunmak için Çin Seddi'ni inşa etmişlerdir.
- Türkler hakkındaki ilk bilgilere Çin kaynaklarından ulaşılabilir.
- Kendilerine özgü bir yazı ve alfabeyle sahiptirler.
- Tarım ve İpek Yolu ticareti güçlenmelerini sağlamıştır.
- İpek, porselen ve kumaş üretimi gelişmiştir.
- Budizm, Konfüçyüsçülük, Taoizm gibi inançlar yaygın olarak görülür.
- Kültür-medeniyet alanında çok ilerlemişlerdir.
- Pusula, barut, mürekkep, kağıt ve matbaa gibi bir çok önemli buluşa imza atmışlardır.

Hint Medeniyeti

- İndus ve Ganj nehirleri etrafında kurulmuştur.
- Göç yolları üzerinde bulunduğundan sık sık istilalara uğramıştır.
- Hinduizm, Brahmanizm ve Budizm gibi dinler bu topraklarda doğmuştur.
- En önemli özelliği Kast sistemidir. Toplumun sınıflara ayrıldığı bu sistemde sınıflar arası geçişler yasaklanmıştır ve katı kurallar hakimdir.
- Toplum: Brahmanlar (Din ad.), Kşatriyalar (Asiller ve Askerler), Vaysiyalar (Tüccar ve Zanaatkarlar), Südralar (Köylüler), Paryalar (Köleler)
- Kast sistemi millet olma bilincini engellemiştir.

İran Medeniyeti

- Önceleri Medler sonraları ise Persler bölgeye hakim olmuşlardır.
- Persler döneminde önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- İlk kez ilkel bir posta teşkilatı kurmuşlardır.
- Ülkeyi Satraplık denilen eyaletlere bölmüşlerdir.
- Kral Yolunu canlandırarak ticarete ilerlemişlerdir.
- Zerdüşlük (ateşe tapma) inancı hakimdir.
- Yaptıkları saraylarda Pers üslubunu ortaya çıkarmışlardır.
- Anadolu'yu istila ederek buradaki medeniyetlere son vermişler ve Yunan sınırına dayanmışlardır.
- B.İskender Doğu seferi ile Perslere son vermiştir.

Mısır Medeniyeti

- Nil nehri etrafında kurulmuştur.
- Nil'in kuzeyine Aşağı, güneyine Yukarı Nil bölgesi denir. (Nehirlerin akış yönü)
- Kapalı bir medeniyettir. Diğer medeniyetlerden çok az etkilenmiş fakat etkisi çok olmuştur.
- Kral-ilah anlayışı hakimdir. (Firavun kralları)
- Ülkeyi Nom adı verilen şehirlere bölmüşlerdir.
- M.Ö. 1280'de Hititlerle Kadeş antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşma tarihteki ilk yazılı antlaşmadır.
- Nil nehrine bağlı tarımsal faaliyetler vardır.
- Ölümünden sonra yaşama inanmaları mumyacılığın gelişmesine neden olmuştur.
- Mumyacılık etkisiyle Tıp ve Eczacılık gelişmiştir.
- Astronomi, matematik ve geometri gelişmiştir.
- Güneş yılı takvimini bulmuşlardır.
- Dört işlem, ondalık sayı sistemi ve pi sayısının hesaplanması önemli gelişmelerdir.
- Hieroglif yazısını kullanmışlardır.
- Piramitleri inşa etmişlerdir.
- Bölge Pers, B.İskender ve Romalılar tarafından istila edilmiştir.

Doğu Akdeniz Medeniyetleri

1- Fenikeliler

- Lübnan ve civarında kurulmuştur.
- Bölge dağlık olduğundan denizcilik, ticaret ve kolonicilik ile uğraşmışlardır.
- İlkçağ'ın ilk büyük denizcileridir.
- Kolonilerinde vatan edinme düşüncesi yoktur.
- 22 harften oluşan Fenike alfabesi tarihin ilk alfabesidir. İyon, Frig, Lidya ve Yunanlılar tarafından geliştirilmiştir. Romalılar ise son şeklini vererek Latin alfabesini oluşturmuştur.
- Cam ve Fildişi işlemeciliği yaygındır.

2- İbrani Medeniyeti

- Filistin ve çevresinde kurulmuştur.
- Davut döneminde Kudüs inşa edilmiştir.
- Süleyman döneminde zenginleşmişlerdir.
- Sonrasında Yuda ve İsrail olarak ikiye ayrılmışlardır. Asur ve Babiller tarafından istila ve sürgünlere uğramışlardır.
- İlk tek tanrılı inanca sahip medeniyettir.
- Musevilik inancını sadece İbranilere özgü bir inanç olarak kabul etmeleri bu inancın yayılmasını engellemiştir.
- Milli bir din olan Musevilik Yahudilerin devletsiz kalmalarına rağmen kültürlerini korumasını sağlamıştır.

Mezopotamya Medeniyetleri

1- Sümerler

- Orta Asya kökenlidirler.
- Site denilen şehir devletleri halinde yaşamışlardır.
- Sitelerin başında Patesi (Ensi) denilen idareciler vardır. Birkaç siteye hakim olana Lugal, ülkenin tamamına hakim olana Lugal Kalma denirdi.
- Kral-ilah anlayışı ve çoktanrılı inanç vardır.
- Zigurat denilen çok amaçlı dini yapılar vardır.
- M.Ö. 3000 de yazıyı bulmuşlardır. (Çivi yazısı)
- İlk yazılı kanunlar olan Urukagina Kanunlarını yapmışlardır. (M.Ö. 2750- İlk hukuk devleti)
- Gilgameş, Tufan ve Yaradılış destanları önemlidir.
- Matematik, geometri ve astronomide ileridirler.
- Bölme ve çarpma cetvelleri, yüzey ve hacim ölçümü, dairenin 360 dereceye bölünmesi, tekerliğin icadı gibi buluşları vardır.
- Akadlar tarafından yıkılmışlardır.

2- Akadlar

- Sami ırkıdan gelmektedirler.
- Başkentleri Akade'dir.
- İlk düzenli ordu ve ilk imparatorluk'u kurmuşlardır.
- Merkeziyetçi devlet yapısı vardır.
- Ageda denilen tapınaklar yapmışlardır.
- Sümerler tarafından yıkılmışlardır.

3- Babiller

- Sami kökenlidirler.
- Başkentleri Babilon'dur.
- Hammurabi döneminde dine dayalı devlet anlayışı yerine ordu gücüne dayanan mutlak krallık anlayışı yerleştirilmiştir.
- Sümer kanunlarından yararlanarak kısas usulüne dayanan Hammurabi kanunları hazırlanmıştır.
- Hammurabi kanunlarında mülkiyet, ticaret ve ceza alanlarında hükümler bulunmaktadır.
- Babil'in asma bahçeleri ve Babil kulesi en önemli eserleridir.
- Astronomide ilerlemişlerdir.
- I.Babil Hititler tarafından, II.Babil Persler tarafından yıkılmıştır.

4- Asurlar

- Asya ve Sami karışımı bir halklardır.
- Başkentleri Ninova'dır.
- En geniş sınırlara ulaşan Mezopotamya medeniyetidir.
- Orduda ilk kez süvari birlikleri kullanmışlardır.
- Ticarete çok ilerlemişlerdir.
- Lidyalılarla beraber Kral Yolu'nu inşa etmişlerdir.
- Ticaret aracılığı ile Anadolu'nun yazı ile tanışmasını sağlamışlardır. (Kayseri Kültepe)
- Yazılı tabletleri toplayarak ilk arşivcilik çalışmaları yapan medeniyettir.
- Babil kanunlarından yararlanarak Mezopotamya'daki en sert cezalara sahip kanunları yapmışlardır.
- Heykeltraşlık ve kabartmaları önemlidir. Nemrut dağındaki heykeller Asur krallarının tasviridir.

5- Elamlar

- Orta Asya kökenlidir.
- Önceleri şehir devletleri halinde iken sonradan merkezi krallık olmuşlardır.
- Başkentleri Sus kentidir.
- Asurlular son vermiştir.

Ege Medeniyetleri

1- Girit Medeniyeti

- İlk kurulan Ege medeniyetidir.
- Denizcilik, gemi yapımı, ticaret ve balıkçılık gelişmiştir.
- Taş işlemeciliği ve saray yapımında ileridirler.
- Knossos sarayı en önemli eserleridir.
- Dor'lar tarafından yıkılmıştır.

2- Miken (Aka) Medeniyeti

- Aka'lar tarafından Mora y.adasında kuruldu.
- Trakya üzerinden Ç.kale boğazına kadar ilerleyerek Truvalılarla savaştılar.
- Miken şatosu ve kuyu mezarları önemlidir.
- Dor'lar tarafından yıkılmışlardır.

3- Yunan (Dor) Medeniyeti

- Dor'lar tarafından kurulmuştur.
- Polis denilen şehir devletleri halinde yaşamışlardır.
- Sınıflar arası mücadele çeşitli kanunların yapılmasına neden olmuştur.
- **Dragon kanunları:** Soylular ve orta sınıf korunmuş. Alt tabakaya ağır cezalar getirilmiştir.
- **Solon kanunları:**Doğuştan gelen soyluluk kaldırıldı. Toplum gelirine göre sınıflandırıldı.
- **Klistenes kanunları:**Sınıf farklılıkları kaldırıldı. Halk meclisleri kuruldu.
- Tarihteki ilk demokrasi yönetimi Atina'da uygulanan Aristokratik demokrasidir.
- Çok tanrılı inanç vardır. Tanrıların insan şeklinde ölümsüz varlıklar olduğuna inanılmıştır.
- Mitoloji ve heykelcilik gelişmiştir.
- Olimpos dağındaki tanrılar adına yarışmalar düzenlemişlerdir. (Olimpiyatlar)
- Denizcilik ve kolonicilikte ilerlemişlerdir.
- Kolonilerinde vatan edinme düşüncesi uygulandığından başarılı olmuşlardır.
- Şehir devletleri sadece Perslere karşı birleşmiştir.
- Felsefe, tarih, tıp, geometri, astronomi gibi alanlarda ilerlemişlerdir.
- Fenike alfabesini geliştirerek kullanmışlardır.

Anadolu Medeniyetleri

1- Hititler

- Kızılırmak kıvrımı Kapadokya bölgesinde kurulmuşlardır.
- Başkentleri Hattuşaş'tır.
- Başlangıçta feodal beyliklerden oluşan devlet, merkezden valilerin atanmasıyla merkeziyetçi yapıya kavuşmuştur.
- Kral-ilah anlayışı vardır. Kral başyargıç, başrahip ve başkomutan'dır.
- Kraldan sonra en yetkili kişi ana kraliçe Tavananna'dır.
- Pankuş bilinen ilk meclistir.
- Anallar tanrılara hesap vermek için yazılan yıllıklardır.
- M.Ö. 1280'de Mısırlılar ile Kadeş Antlaşmasını imzalamışlardır. (İlk yazılı antlaşma)
- Çok tanrı inancı vardır. Çevre kültürlerin tanrıları da kutsal kabul edildiğinden Hitit ülkesine Bin-Tanrı ili denir.
- Çivi ve hiyeroglif yazısını beraber kullanmışlardır.
- İlk kez özel mülkiyet ve aile hukuku alanında çalışmalar yapmışlardır.
- En önemli eserleri Yazılıkaya ve İvriz kabartmalarıdır.
- Ege göçleri sonucunda yıkılmışlardır.

2- Frigyalılar

- Sakarya nehri Ankara civarında kurulmuştur.
- Başkenti Gordion'dur.
- Tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Tarım inanışlarını ve hukuk kurallarını etkilemiştir.
- En önemli tanrıları Tabiat tanrıçası Kibele'dir.
- Sert tarım kanunları yapmışlardır.
- Kral Midas dönemi en parlak devirdir.
- Fenika alfabesini kullanmışlardır.
- İlk hayvan hikayeleri (fabl) örnekleri görülür.
- Madencilik ve dokumacılıkta ilerlemişlerdir.
- Tapates halısı en önemli eserleridir.
- Kimmerler tarafından yıkılmışlardır.

3- Lidyalılar

- Gediz-B.Menderes nehirleri arasında kuruldu.
- Kurucusu Kral Giges'tir. Başkentleri Sard'dır.
- Asur topraklarına kadar uzanan Kral Yolu'nu inşa etmişlerdir.
- M.Ö. 700'de parayı icat ettiler.
- Fenike alfabesini kullandılar.
- Çok tanrılı inanç hakimdir.
- Paralı ordu kurmuşlardır.
- Persler tarafından yıkılmışlardır.

4- Urartular

- Van gölü çevresinde kurulmuştur.
- Başkentleri Tuşpa'dır.
- Tarım, hayvancılık ve maden işlemeciliğinde ilerlemişlerdir.
- Su kanalları bentleri ve kaleler yapmışlardır.
- Sert tarım kanunları vardır.
- Çok tanrılı inanç vardır. Ahiret inancı bulunur.
- Ölülerini oda şeklindeki mezarlara eşyaları ile beraber gömmüşlerdir.
- Medler tarafından yıkılmışlardır.

5- İonyalılar

- Ege'deki ada ve y. adalar üzerinde kuruldu.
- Şehir devletleri halinde yaşamışlardır.
- Efes, Milet, Foça ve İzmir önemli şehirlerdir.
- Ön Asya ticaret yollarının bitiş noktasındadır.
- Özgür düşünce ve bilime önem vermişlerdir.
- Çok tanrılı inanç ve mitoloji görülür.
- Denizcilik ve kolonicilikle uğraştılar.
- Lidya saldırıları ile zayıfladılar, Persler tarafından yıkıldılar.

Hellen Medeniyeti

- Makedonyalı Büyük İskender tarafından kuruldu.
- Büyük İskender Anadolu'yu Pers istilasından kurtarmak için büyük bir doğu seferine çıktı.
- Yunan, Anadolu, Mezopotamya, Mısır, İran ve Hint medeniyetlerinin katkısı ile Hellenistik kültür ortaya çıktı.
- Bu sefer doğu-batı halklarının kaynaşmasını sağladı.
- Bergama, Antakya, İskenderiye başta olmak üzere birçok şehir kurmuştur.
- B.İskender'in ölümü ile generalleri Mısır'da Ptolomeler, Makedonya'da Antigonitler, Anadolu ile diğer topraklarda Selevkoslar kurulmuşlardır.
- Selevkoslar yıkılınca Bitinya, Pontus, Kapadokya ve Bergama krallıkları kuruldu.
- Hellenistik kültür 300 yıl boyunca etkisini sürdürmüştür.

Roma Medeniyeti

- En gelişmiş İlkçağ medeniyetidir.
- M.Ö. 753'te Romulus tarafından kuruldu.
- Sırasıyla Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemleri yaşanmıştır.
- Cumhuriyet döneminde devleti konsül denen iki memur beraber yönetmiştir. Konsüller birbirlerine ve senatoya hesap vermekteydi.
- Jül Sezar ile Cumhuriyet dönemi son buldu.
- Akdeniz ve çevresine tamamen hakim olmuşlardır.
- Tarihteki en büyük köleci devlettir.
- Takvime ve Alfabe'ye son şeklini vermişlerdir.
- Başlarda Yunan benzeri bir inanç vardır.
- Hristiyanlıkla ilk dönemler mücadele edilmiştir.
- 313 Milano Fermanı ile Hristiyanlık serbest oldu.
- 381'de resmi din ilan edildi.
- Toplum Patrici-Pleb ve Kölelerden oluşmuştur.
- Patriciler Romalı soylulardır ve asker-memur olma hakkına sahiptir. Plebler ise Roma'ya sonradan yerleşen tarım ve ticaretle uğraşanlardan oluşurdu. Hiçbir siyasi hakları yoktu.
- Patrici-Pleb mücadelesi sonucunda 12 Levha kanunları doğdu. Plebler memur olma hakkı aldı.
- Hitilerin yaptığı medeni kanun geliştirildi.
- Modern Avrupa hukukunun temeli atılmıştır.
- İhtiyarlar ve halk meclisleri kurmuşlardır.
- Kavimler Göçü'nün etkisiyle 396'da doğu-batı olarak ikiye ayrılmışlardır.
- Batı Roma 476'da yıkılmıştır.
- Doğu Roma 1453'te yıkılmıştır.

ORTA ASYA TÜRK TARİHİ

Göç Sebepleri:

- İklim değişiklikleri ve kuraklık
- Salgın hayvan hastalıkları
- Otlakların yetersizliği
- Boylar arasındaki mücadele
- Çin'in yoğun baskısı
- Nüfusun hızlı artışı
- Bağımsızlığı koruma düşüncesi

Göç Yönleri

- Doğu yönüne göç edenler: Çin'e ulaşmışlardır. Yoğun Çin nüfusu içinde asimile olmuşlardır.
- Kuzey yönüne gidenler: Sibirya'ya ulaştılar. Genel olarak fazla etkili olamadılar.
- Güney yönüne göç edenler: Hindistan'a ulaştılar. Bölge kültürü içinde savaşçı özelliklerini kaybederek asimile oldular.
- Batı yönüne göç edenler: En önemlileridir. Tarihin akışında rol oynayan büyük Türk devletlerini kurmuşlardır.

Asya Hun Devleti M.Ö 220 – 216

- Bilinen ilk teşkilatlı Türk devletidir.
- İslamiyet'ten önce kurulan Türk devletlerinden en uzun yaşayanıdır.
- Bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır.
- En önemli hükümdarı ise Mete Han'dır.
- Bu dönemde:
  - İlk devlet ve ordu teşkilatının temelleri atıldı.
  - Ordu onlu sisteme göre düzenlendi.
  - Vatan ve millet anlayışını yerleştirdi.
- Mete'nin ölümünden sonra zayıflamaya başladılar.
- Ki-ok döneminden sonra bölünmeler başlamıştır.
- 48'de kalıcı olarak Kuzey ve Güney Hunları olarak ayrılmıştır.
- Güney Hunlarının 216'da Çin tarafından yıkılmasıyla son bulmuşlardır.

Not: Mete Han döneminden itibaren Türkler Çin'e defalarca üstünlük kumasına rağmen yoğun Çin nüfusu içinde asimile olmamak için Çin'i topraklarına katmamıştır.

Kavimler Göçü 375

- Hunların Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine doğru hızla ilerlemesiyle Doğu Avrupa'da bulunan barbar kavimler yer değiştirmeye başladı.
- Angıllar, Saksonlar, Ostrogotlar, Vizigotlar, Gepitler, Vandallar, Franklar gibi kavimler batıya doğru yer değiştirdiler.

Sonuçları:

- Avrupa karışıklıklarla dolu bir döneme girmiştir.
- Avrupa'nın etnik yapısı değişmiştir.
- Avrupa'da bugünkü milletlerin temelleri atılmıştır.
- İlkçağ son bulmuş, Ortaçağ başlamıştır.
- Barbar kavimler arasında Hıristiyanlık yayılmaya başlanmıştır.
- Feodalite rejimi ortaya çıkmıştır.
- Skolastik düşünce ortaya çıkmıştır.
- Roma imparatorluğu ikiye ayrılmıştır. (395)
- Batı Roma imparatorluğu yıkılmıştır. (476)
- Avrupa Hun Devleti kurulmuştur.
- Avrupa'da bir çok efsane ortaya çıkmıştır.

Feodalizm:

- Kavimler göçünden sonra Avrupa'da karışıklıklar artmıştır.
- Roma'nın hakimiyetinin azalmasıyla halk can ve mal emniyetini sağlayabilmek için buldukları bölgedeki komutanların himayesine girmeye başladılar.
- Böylece şato ve kalelerin etrafında küçük feodal yönetimler kurulmaya başlandı.
- Bu sistemde himaye edenlere **Süzeren**, himaye edilenlere **Vassal** denilmiştir.
- Toplum Asiller - Rahipler – Burjuvalar – Köylüler olarak sınıflara ayrılmıştır.
- Serbest köylülerin dışında **Serf** denilen ve toprağa bağlı olarak alınıp satılan köylüler vardır.

Avrupa Hun Devleti 375-469

- Kurucusu Balamir'dir.
- Kavimler Göçü'nün sonunda Tuna boylarına gelerek devleti kurmuşlardır.
- Avrupa'da kurulan ilk Türk devletidir.
- Uldız döneminde Roma topraklarına seferler başlatılmıştır. Yine bu dönemde Türkler Kafkaslar üzerinden ilk kez Anadolu'ya girmişlerdir.
- Attila en önemli hükümdarıdır.
- Bu dönemde:
  - Doğu Roma ile 434'te Margos Antlaşması imzalandı. Doğu Roma vergiye bağlandı.
  - 447 Anadolu Barışı ile Doğu Roma'nın ödediği vergi üç katına çıkarılmıştır.
  - Galya üzerine sefer düzenlenmiştir.
  - 452'de Alpleri aşarak Roma üzerine yürümüştür. Fakat Papa liderliğindeki heyetle görüşmesi sonrasında geri dönmüştür.
- Attila'nın ölümü ile devlet zayıflamaya başlamıştır.
- Zor durumda kalan boylardan bir kısmı Orta Asya'ya geri dönmüş bir kısmı ise bölgede kalarak asimile olmuştur.
- Hunlar ordu teşkilatı, pantolon ve ceket giyme, atçılık konularında Avrupalıları etkilemiştir.

Kök-Türk Devleti 552 – 659

- Tarihte Türk adı ile kurulmuş ilk Türk devletidir.
- Bumin Han tarafından Avarlar'a son verek kurulmuştur.
- Bumin Han ülkenin doğusunu yönetirken kardeşi İstemi Yabgu batı bölgelerini yönetmiştir.
- Bumin Han'dan sonra işbaşına gelen Mukan Kağan döneminde de amcası İstemi Yabgu etkin bir yönetim sergilemiştir.
- İstemi Yabgu, Ak Hun Devletini Sasanilerle işbirliği yaparak yıkmıştır.
- İpek Yolu ticareti konusunda Sasanilerle ilişkiler bozulunca Bizans ile ittifak yapılmıştır.
- Son dönemlerde Maniheizm inancı görülmüştür.
- 582'de resmen Doğu-Batı olarak ikiye ayrılmıştır.
- Doğu 630'da Batı ise 659'da Çin hakimiyetine girerek yıkılmıştır.

II.Kök-Türk (Kutluk) Devleti 682 – 744

- Türkler yaklaşık 50 yıl Çin yönetiminde kalmıştır.
- Bu dönemde bağımsızlık kazanmak için defalarca ayaklanmışlardır. Bunlardan en önemlisi Kürşat Ayaklanmasıdır.
- Kutluk Han tarafından kurulmuştur.
- Kapgan Kağan döneminde eski sınırlara ulaşıldı.
- Bu dönemden itibaren yönetimde etkili olan Vezir Tonyukuk devletin güçlenmesini sağlamıştır.
- Bilge Kağan döneminde kardeşi Kültigin ordunun başında olmuştur.
- Bilge Kağan, Kültigin ve Tonyukuk adına yaptırılan Orhun Kitabeleri Türk tarihine ait ilk yazılı belgelerdir.
- Kitabeler ilk Kök-Türk devletinin yıkılışı, yapılan hatalar, arada yapılan mücadeleler ve yeni devletin kuruluşu hakkında bilgiler vermektedir.
- Bilge Kağan'ın ölümünden sonra hanedan üyeleri arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır.
- Karluk, Basmil ve Uygurların baskıları sonucu yıkılmışlardır.

Uygurlar 744 – 840

- Kutluk Bilge Kül Han tarafından kurulmuştur.
- Merkez Ötüken'den Karabalasagun'a taşınmıştır.
- Moyen-Çur döneminde karışıklık içindeki Çin'in yardım isteklerine cevap verilmiştir.
- Böğü Kağan döneminde ise bir çok Çin şehri ele geçirilmiştir.
- Bu dönemde Maniheizm resmen benimsenmiştir.
- Uygurlar bir çok özelliği ile diğer Türk devletlerinden ayrılır.
- Yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir.
- İlk kez kalıcı mimari eserler bırakmışlardır.
- Kağıt ve matbaa gibi Çin buluşlarını kullanmışlardır.
- Moğol devlet teşkilatını etkilemişlerdir.
- 840'da Kırgızlar tarafından yıkılmıştır.
- Kansu bölgesine yerleşen Sarı Uygurlar ve Doğu Türkistan'a yerleşen Turfan Uygurları 13. Yüzyılda Moğol egemenliğini tanıdılar.

Diğer Türk Devletleri

Avarlar:

- Hem Asya hem de Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- İstanbul'u iki kez kuşatmışlardır.
- Slavların devlet ve ordu teşkilatını kurmasında ve millet haline gelmelerinde etkili olmuşlardır.
- Franklar tarafından yıkılmışlardır.

Bulgarlar:

- Kafkaslarda kurulan Büyük Bulgar krallığı Hazarlar tarafından yıkılınca ikiye ayrıldı.
- Tuna nehri boylarında kurulan Tuna Bulgarları Hıristiyanlığı benimseyerek asimile oldular.
- Tuna Bulgarları İstanbul'u kuşatmıştır.
- İtil-Volga Bulgarları ise ticaretle ilerlemişler ve Müslüman tüccarlardan etkilenerek İslamiyet'i benimsemişlerdir. Bu yönü ile ilk Türk-İslam devletlerinden birisi olmuşlardır.

Kırgızlar:

- Uygurları yıkarak bağımsız bir devlet kurdular.
- Manas destanının oluşmasını sağladılar.
- 1991'de yeniden bağımsızlık kazandılar.

Karluklar:

- Talas Savaşı sırasında Çin'e karşı Müslümanları desteklemişlerdir.
- İslamiyet'i topluca kabul eden ilk Türk boyudur.
- Karahanlıların kurulmasında etkili olmuşlardır.

Hazarlar:

- Kafkaslar bölgesinde kurulan Türk devletidir.
- 8. Ve 9. Yüzyıllar arasında bölgelerinde büyük güç sahibi olmuş ve ticaretle ilerlemişlerdir.
- Bu dönem Hazar Barış Çağı (Pax Hazarica) olarak adlandırılmıştır.
- Müslüman Araplarla Hz. Osman döneminden itibaren mücadele etmişlerdir.
- Ülkelerinde dinsel hoşgörüyü büyük önem vermişler ve üç tek tanrılı inanca ait ibadethanelerin açılmasını desteklemişlerdir.
- Yöneticileri Yahudilik dinini benimsemiştir.
- Rusları ordu ve devlet teşkilatı açısından desteklemişlerdir.
- Ruslar tarafından yıkılmışlardır.

Türgişler:

- Batı Kök-Türkler yıkılınca kurulmuşlardır.
- Yerleşik hayata geçmişlerdir.
- Emevilerle mücadele etmişlerdir.
- Ticaretle ilerlemişler ve ilk kez Baga Tarkan kendine ait para bastırmıştır.
- Uygur alfabesine benzer bir alfabe yapmışlardır.

Akhunlar:

- Hunların bir kolu tarafından Batı Afganistan'da kurulmuştur.
- Göktürkler ve Sasaniler tarafından yıkılmıştır.

Sibirler:

- 6. Yüzyılda Kafkasya'da devlet kurdular.
- Sibiry bölgesine isimlerini vermişlerdir.

Macarlar:

- Fin-Ugor soyundan geldikleri de iddia edilmektedir.
- Bölgelerine isimlerini vermişlerdir.
- Slavların birleşmelerini ve Germenlerin Doğu Avrupa'ya girmelerine engel olmuşlardır.

Pecenekler:

- Oğuz baskıları sonucu Karadeniz'in kuzeyine göç ettiler.
- Bizans ordusunda paralı askerlik yapmışlardır.
- Malazgirt savaşı sırasında Bizans ordusundan Selçuklular tarafına geçmişlerdir.

Kıpcaklar (Kumanlar):

- Ruslarla ve Oğuzlarla mücadele etmişlerdir.
- Oğuzlarla mücadeleleri Dede Korkut hikayelerine konu olmuştur.
- Eyyubi ve Memluk ordularında görev almış ve zamanla yönetimde etkinlik kurmuşlardır.

Oğuzlar:

- Topluca İslamiyet'i benimsemişlerdir.
- Büyük Türk devletlerini kurmuşlardır.

Baskurtlar:

- Uralların güneyinde yaşamışlardır.
- Rus egemenliğine girmişlerdir.

Kimekler:

- İrtiş ırmağı kenarında yaşadılar.

Kültür ve Medeniyet

Devlet Teşkilatı:

- Ülke toprakları hanedan üyelerinin ortak malıdır.
- Kut, Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılan yönetme yetkisidir ve kan yoluyla devam eder.
- Bu iki özellik Türk devletlerinde taht kavgalarının yaşanmasına ve devletlerin kısa sürede yıkılmasına ortam hazırlamıştır.
- Hatun denilen hükümdar eşleri yönetimde etkilidir.
- Şad (Tigin) denilen hükümdarın erkek çocukları deneyim kazanmak için illere yönetici olarak atanır.
- Doğu-Batı ya da Sağ-Sol kol olarak adlandırılan ikili yönetim anlayışı yaygındı. Doğu kutsal olduğundan Şad bu bölümü yönetir, Batı'yı yönetene genelde Yabgu ünvanı verilirdi.
- Devlet sorunlarının görüşülüp karara bağlandığı meclise Kurultay (Toy) denilirdi. Hakan başkanlık ederdi. Savaş-barış kararları burada alınır.

Ordu Teşkilatı:

- Türklere askerlik bir meslek değildir. Eli silah tutan herkes kadın-erkek asker sayılırdı. Bu anlayış ordu-millet anlayışı olarak nitelendirilir.
- Mete Han'dan itibaren ordu Onluk Sisteme göre düzenlenmiştir.
- Savaşlarda orduyu Hakan komuta ederdi.
- Ordu genelde hafif silahlı atlı birliklerden oluşurdu

Hukuk:

- Hukuk sisteminin temelini toplum içinde nesillerdir geçerli sözlü hukuk kuralları olarak adlandırabileceğimiz Töre oluştururdu.
- Hakan buyrukları ve Kurultay kararları Töre'ye aykırı olamazdı.
- Yargucu denilen görevliler halk arasındaki davalara bakarlardı.
- Devlete karşı işlenen suçlarda idam cezası uygulanırdı.
- Uzun süreli hapis cezaları fazla görülmezdi.

Yazı, Dil ve Edebiyat:

- Türklerin ilk kullandıkları alfabe 38 harfli Kök Türk alfabesidir.
- Sonrasında 14-18 harfli Uygur alfabesi kullanıldı.
- Türk tarihinin ilk yazılı eserleri Orhun Kitabeleridir. Bilge Kağan, Kültigin ve Vezir Tonyukuk adına dikilen anıtlar mimar Yüluğ Tigin tarafından yapılmıştır.
- Yazıtlarda I.Kök Türk devletinin yıkılış sebepleri, yapılan hatalar, devlet adamlarının ve halkın görev ve sorumlulukları, Çin'in Türklere karşı uyguladığı politika, II.Kök Türk devletinin kuruluşu başta olmak üzere bir çok konu hakkında bilgi verilmiştir.

Din ve İnanış:

- Türklere çok fazla inanç görülmesinin temel nedeni göçebe yaşamıdır.
- En eski Türk inancı Totemizm'dir. Bu inançta bazı canlı ya da cansız varlıklar kutsal kabul edilmiştir.
- Eski Türkler arasında en yaygın ve geleneksel inanç Gök Tanrı dinidir.
- Bu dine göre Türkleri var eden, koruyan, hakanları tahta çıkaran Gök Tanrı'dır. Bu inançta Kam(Şaman) denilen din sınıfı fazla güçlü değildir. Şamanlar tanrısal güçlerle tedavi yapma, ruh çağırma gibi ritüelleri uygularlardı.
- Uygurlarda yayılan Pers kökenli Maniheizm aslında Zerdüştlük-Budizm ve Hristiyanlık ilkelerinin karışımından oluşan bir inançtır. Savaşmayı ve hayvan eti yemeyi yasaklamıştır.
- Ayrıca Budizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi dinler de Türkler arasında yayılmıştır.
- Eski Türklerin en önemli özelliği sonsuz dinsel hoşgörüyü sahip olmalarıdır.
- Hazarlarda tüm inançlar için devlet ibadethaneler yaptırmış ve halk arasındaki davalara tüm inanç temsilcilerinin katıldığı bir kurul bakmıştır.
- Eski Türklere ölümden sonra yaşam inancı vardır.
- **Kurgan** denilen mezarlara ölümler genelde eşyaları ile beraber gömülürdü. Ölen kahramanların mezarlarına öldürdüğü düşman sayısınca dikilen küçük heykellere **Balbal** denilirdi. Ölümler **Yuğ Töreni** denilen bir merasimle gömülürdü.

Soru 2016 YGS:

Orhun Abidelerinde, "İnsanoğulları üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Yabgu ile tahta oturmuş; Türk milletinin ülkesini, töresini idare ve tanzim edivermiş... Asker sevk edip dört taraftaki kavmi hep itaat altına almış, hep muti kılmış." ifadeleri yer almaktadır.

Buna göre kağanla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Devleti töre kurallarıyla idare ettiğine
- B) Yönetimde tek söz sahibi olduğuna
- C) Teşkilatçı bir yapıya sahip olduğuna
- D) Egemenliğini geniş alanlara yaydığına
- E) Askerî gücünü etkin olarak kullandığına

İSLAM TARİHİ

İslamîyetten Önceki Genel Durum

- Arap yarımadası Yukarı Arabistan, Hicaz ve Yemen olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştı.
- Hicaz en önemli bölge idi. Mekke, Medine ve Taif gibi önemli şehirler bu bölgede yer alıyordu.
- Mekke önemli bir din ve ticaret merkezi, Medine ise bir tarım kenti idi.
- Araplarca kutsal kabul edilen Kabe önemli bir ziyaret merkezidir ve Mekke'de bulunmaktadır.
- Kabe'nin içinde 360 adet put vardır. Bunların en önemlileri Hubel, Lat, Uzza ve Menat'tır.
- Ukaz Panayırı Mekke'yi bölgenin ticaret merkezi haline getirmiştir.
- Araplar arasında edebiyat, hitabet, şiir ve soy bilimi oldukça gelişmiştir.
- Kabilecilik, kan davaları, ahlaksızlık ve kadınlara önem vermeme yaygındır.
- Kabilecilik anlayışı Araplar içinde siyasi birlik olmamasının en önemli sebebidir.
- İslamın doğuşuna kadar Main, Seba, Himyeri, Nebat, Amelika ve Gassani gibi küçük devletler kurulmuştur.
- Gassani devleti Hıristiyan Arap devletidir.
- Bölgede putçuluğun yanı sıra Hıristiyanlık, Yahudilik ve Haniflik inançları görülür.
- Dönemin en güçlü devletleri Bizans ve Sasani imparatorluklarıdır.
- Bizans'ın başında Heraklius hanedanı vardır.
- Orta Asya'da Göktürk hakimiyeti vardır.

İslamîyetin Doğuşu

- Hz. Muhammed 571'de doğmuştur.
- Annesi Hz. Amine, babası Hz. Abdullah'tır.
- Doğumundan önce babasını, 6 yaşında iken annesini kaybetmiştir.
- Amcası Ebu Talip tarafından büyütülmüş, ticaret ile uğraşmıştır.
- Mekkeliler arasında güvenilirliğinden dolayı El-Emin lakabıyla tanınmıştır.
- 25 yaşında iken Hz. Hatice ile evlenmiştir.
- 610 yılında Hira dağında ilk vahiy gelmiştir.
- Hz. Hatice, Hz. Ebubekir, Hz. Zeyd ve Hz. Ali ilk inanlardır.
- Mekkelilerin aşırı baskısı sonucu ilk hicret Habeşistan'a yapılmıştır. (615)
- Baskıların artması üzerine Mekke'den Medine'ye Hicret gerçekleşmiştir. (622)

Arapların İslamîyete Karşı Cıkma Sebepleri

- Putçuluğu yasaklaması.
- Arapların atalarına olan aşırı bağımlılıkları.
- İslamîyet'in köleciliğe karşı olması.
- İslamîyet'teki ahiret inancı.
- İslamîyet'in getirdiği ahlaki kurallar.

Hicretin Önemi ve Sonuçları

- İslamîyet daha kolay yayılma imkanı buldu.
- İslam devletinin temelleri atıldı.
- İslamîyet devlet dini haline geldi.
- Hicri Takvim için başlangıç kabul edildi.

Medine'de İslamîyet'in kolay yayılmasının sebepleri

- Medinelilerin tek tanrı inancını Yahudilerden tanıyor olmaları.
- Hicret öncesi gerçekleşen Akabe biatları ile Medinelilerin bir kesiminin İslamîyet'i benimsemiş olmaları.
- Medinelilerin şehirdeki Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki rekabeti İslamîyet sayesinde sona erdirmek istemeleri.
- Mekke ile Medine arasındaki rekabet.
- Bir lidere duyulan ihtiyaç.

SAVASLAR DÖNEMİ

Seriye: Hz. Muhammed döneminde yapılıp onun katılmadığı savaşlara verilen isimdir.

Gazve: Hz. Muhammed döneminde yapılıp onun katıldığı savaşlara verilen isimdir.

Bedir Savaşı 624

- Medineliler Hicret sırasındaki kayıplarını karşılamak için Ebu Süfyan kontrolündeki bir Mekke kervanını ele geçirmek istediler.
- Bu Mekkeliler tarafından öğrenilince karşı birlik gönderilerek Müslümanlığın hızlı yayılışı önlenmek istenmiştir.

Sonuçları:

- Müslümanların ilk savaş ve ilk zaferidir.
- Şam ticaret yolları ilk kez denetim altına alındı.
- İslam savaş hukuku ortaya çıkmıştır.
- Müslümanların eğitime verdikleri önem anlaşıldı.
- Uhud Savaşına neden oldu.

Uhud Savaşı 625

- Bedir Savaşına tepki vermek isteyen Mekkeliler tarafından başlatılmıştır.

Sonuçları:

- Müslümanların üstünlüğü ile başlamış sonradan Mekkeliler savaştaki üstünlüğü ele geçirmiştir.
- İki tarafta istediği sonucu alamadan savaş meydanından ayrılmıştır.
- Okçuların emirleri dinlememesi başarıyı engellemiş ve sonraki dönemde emirlerle itaatini önemi ortaya çıkmıştır.

Hendek Savaşı 627

- Mekkelilerin Uhud Savaşından ümitlenmeleri ve Müslümanları tamamen ortadan kaldırmak istemeleri üzerine başlatılmıştır.
- Mekkeliler 10 bin kişilik büyük bir ordu kurarak kesin sonuç almak istemişlerdir.

Sonuçları:

- Müslümanların yaptığı son savunma savaşıdır.
- Medine kenti hendekler kazılarak savunulmuştur.
- Bu başarı sonrasında Müslümanlar taarruza Mekkeliler savunmaya geçmiştir.
- Mekkelilerle işbirliği yapan Yahudi kabileleri şehirden çıkarılmıştır.
- Medine'de tek toplumlu hayat başlamıştır.
- Sürgün edilen Yahudiler Hayber'e yerleşmişlerdir.

Hudeybiye Antlaşması 628

- Müslümanlar hac görevi için Mekke önlerine geldi. Hendek Savaşı sonrasında güç kaybeden Mekkeliler barış teklifinde bulundu.

Maddeleri:

1. Müslümanlar hac görevini yapmadan dönecekler, fakat gelecek seneden itibaren hac yapabilecekler.
2. On yıl süre ile savaş yapılmayacak.
3. İsteyen kabile istediği tarafa geçebilecek.
4. Mekkelilerden Müslüman olup Medine'ye sığınanlar kabul edilmeyecek fakat Mekkelilere sığınanlar kabul edilecek.

Sonuçları:

- Mekkeliler Müslümanları resmen tanıdılar.
- Müslümanların zararına gibi görünmesine rağmen lehlerine sonuçlar doğuran bir antlaşmadır.
- Barış döneminde önemli kişiler Müslüman olmuştur. (Halid bin Velid, Amr bin As)
- Hayber'in fethine zemin hazırlamıştır.

Hayber'in Fethi 629

- Yahudilerin yerleşmesiyle Şam ticaret yolları tehdit altında kalmıştır.
- Fetihle birlikte Şam ticaret yolları kesin denetim altına alınmıştır.
- İlk kez Cizye vergisi uygulanmıştır.
- Arap yarımadasında Yahudiler kontrolünde yerleşim yeri kalmamıştır.

Mute Savaşı 629

- Hıristiyan Gassani devletinin Müslümanların gönderdiği elçiyi öldürmesi üzerine çıkmıştır.
- Müslüman ordusu Gassaniler'e yardıma gelen kalabalık bir Bizans ordusu ile karşılaşmıştır.
- Seriyedir. Müslüman ordusuna komutan olarak atanan üç sahabe de şehit olunca Halid bin Velid komutan olarak belirlenmiştir.
- Halid bin Velid akılcı bir taktikle orduyu geri çekerek kayıpların artmasını önlemiştir.
- Bizans'la yapılan ilk savaştır.
- Müslümanlar başarısız olmuştur.

Mekke'nin Fethi 630

- Mekkeliler Hudeybiye antlaşmasını bozunca fetih kararı alınmıştır.
- Müslümanlar kalabalık bir şekilde şehri kuşatmış ve fazla direnişle karşılaşmadan fetih sağlanmıştır.

Sonuçları:

- İslamiyet büyük bir güç haline gelmiştir.
- Kabe Müslümanların eline geçti.
- Mekke ileri gelenleri Müslüman oldu.
- Kaçan putperestler Huneyn Vadisine sığındı.
- Bunlarla yapılan **Huneyn Savaşı** kazanılarak direniş tamamen bitirilmiştir.
- Aynı sene yapılan Taif kuşatması başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Tebük Seferi 631

- Bizans'ın Müslümanlar üzerine sefer yapacağı haberleri üzerine düzenlenmiştir.
- Hz. Muhammed'in son seferidir.
- Bizans ordusu ile karşılaşmamıştır.
- Şam kuşatılmış, veba salgını üzerine alınmamıştır.
- Karantina uygulaması yapılmıştır.
- Gassaniler bu sefer sırasında Müslümanlığı kabul etmiştir.

Veda Haccı ve Hutbesi 632

- Hz. Muhammed 632'de Veda Haccı olarak da bilinen ilk ve tek hac görevini yerine getirdi.
- Burada bulunan yaklaşık 100 bin Müslüman'a verdiği hutbeye Veda Hutbesi denilmiştir.
- Bu hutbede ırkçılık ve kan davaları yasaklanmış, aşırılıklardan kaçınma tavsiye edilmiştir.
- İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'ne benzeyen bir çok özelliği bulunmaktadır.
- Hz. Muhammed Veda Haccından sonra Medine'ye dönmüş ve 632'de vefat etmiştir.

DÖRT HALİFE DEVRİ

- Bu dönemde Halifeler bir kurul tarafından yapılan seçimle işbaşına getirilmiştir.
- Bu yüzden bu döneme İslam Tarihinin Cumhuriyet Dönemi denilmektedir.

Hz. Ebubekir Dönemi 632-634

- En kısa süre işbaşında kalan Halife'dir.
- Peygamberin vefatı ile ortaya çıkan karışıklıklar önlenmeye çalışılmıştır.
- Yalancı peygamberlerle mücadele edilmiştir.
- **Yemame Savaşı** ile ortadan kaldırılmışlardır.
- Zekat vermeyenlerle mücadele edilmiştir.
- Devlet memurlarına ve Halife'ye maaş bağlanmıştır.
- Vilayetlere valiler atanmıştır.
- Kur'an kitap haline getirilmiştir.

Sebepleri:

- Hz. Muhammed'in vefatı.
- Hafızların şehid olması.
- Tevrat ve İncil gibi bozulmasını önlemek.
- Hadislerle karışmasını önlemek.

Yermük Savaşı 634

- Bizans ile Müslümanlar arasındaki ilk ciddi ve büyük mücadeledir.
- Şam üzerine yürümeyi düşünen İslam ordusuna karşı Heraklius'un gönderdiği 200 bin kişilik Bizans ordusu arasında geçen savaştır.
- Savaş öncesi dört ayrı komutan tarafından yönetilen 50 bin kişilik İslam ordusu Halid bin Velid'in gayretleri ile tek komuta altında birleşmiş ve onun taktikleri ile büyük bir zafer kazanmıştır.
- Savaş sonucunda Suriye'nin kapıları açılmış ve Şam fethedilmiştir.

Hız. Ömer Dönemi 634-644

- Bizans'la yapılan Ecnadin Savaşı kazanılarak Suriye'nin fethi tamamlandı.
- Bizans ile yapılan savaşlar sonucunda Filistin, Kudüs ve Mısır fethedilmiştir.
- Mısır'ın fethi ile beraber Kuzey Afrika'daki fetih hareketleri başlamıştır.
- Sasanilerle uzun yıllar sürecek olan bir mücadele başlatıldı.
- Köprü (634), Kadisiye (636), Celula (637) ve Nihavent (642) Savaşları yapıldı.
- Köprü Savaşını kaybeden Müslümanlar daha sonra üstünlük kurarak Irak'ı ele geçirdi.
- Nihavent Savaşı ile son kez Müslümanlarla karşılaşan Sasaniler yine yenilerek yıkıldı.

Sonuçları:

- Irak ve İran fethedildi.
- Türklerle Müslümanlar komşu oldu.
- İlk kez değişik kültürlerle etkileşim başladı.

İdari Alanda Yapılanlar

- Sivil ve askeri teşkilatın temelleri atıldı.
- Ülke idari birimlere ayrıldı.
- İlk divan teşkilatı kuruldu.
- Kadıların tayini ile adli teşkilat kuruldu. Böylece idare yargıdan ayrılmış oldu.
- Vergi sistemi düzenlendi.
- İktisad sisteminin temelleri atıldı.
- Ordugah şehirler kuruldu. (İlk düzenli ordu)
- Hicri Takvim kullanılmaya başlandı.

Not: İslam tarihinde en fazla fetih yapılan dönem Hz. Ömer dönemidir.

Hız. Osman Dönemi 644-656

- Kuzey Afrika'da Tunus'a kadar ilerlendi.
- Bizans'ın Anadolu toprakları Erzurum'a kadar fethedildi.
- Kafkasya'da Hazar Türkleri ile mücadele edildi.
- Doğu'da Maverünnehr'e kadar ulaşıldı.
- İlk İslam donanması kurulmuştur.
- Bizans ile savaşlar yapılarak Kıbrıs alınmıştır.
- Bizans'la yapılan Zatus Sevari Savaşı ile Bizans donanması mağlup edilmiştir. Bu İslam donanmasının gücünü gösteren bir başarıdır.
- Sınırların genişlemesinden dolayı Kur'an çoğaltıldı.
- Kendi ailesinden olanları işbaşına getirmesi huzursuzluklara neden olmuştur.
- İslam dünyasındaki ilk karışıklıklar çıkmıştır.
- Medine'de şehid edilmiştir.

Hız. Ali Dönemi 656-661

- Hz. Ali karışıklıklar içinde Halife oldu.
- Hz. Osman'ın katillerinin bulunmasını isteyenler Hz. Ali'nin Halifeliğini tanımadılar.
- **Cemel Olayı (656):** Deve olayı olarak da bilinen bu olayda Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr Hz. Ali'ye karşı mücadele etmişlerdir. Mücadelede Talha ve Zübeyr öldü. Bu olaydan sonra başkent Kufe'ye taşındı.

- **Sıffin Savaşı (657):** Cemal olayında Talha ve Zübeyr'in ölümü Hz. Ali'ye olan muhalefeti arttırdı. Muaviye etrafında birleşen güçler Sıffin Savaşında Hz. Ali kuvvetleri ile mücadele etti. Savaşta zor durumda kalan Muaviye güçleri barış istedi.
- **Hakem olayı:** Halifelik sorununun hakemler tarafından çözümlenmesi düşünülmüştür. Fakat burada anlaşmazlık daha da büyümüştür. Bunun üzerine İslam dünyası Muaviye'den yana olanlar, Hz. Ali'den yana olanlar ve iki tarafa da karşı olanlar (Hariciler) olmak üzere üçe ayrıldı.
- Bu dönemde İslam dünyasındaki ilk mücadeleler ve ayrılıklar yaşanmıştır.
- İslam tarihinde ilk kez olarak fetih hareketleri durmuştur.

EMEVİLER

Muaviye:

- Kurucusu ve ilk hükümdarıdır.
- Başkent Kufe'den Şam'a taşınmıştır.
- Fetih hareketleri yeniden başlamıştır.
- İstanbul iki defa kuşatılmıştır.
- İslam dünyasındaki ilk muhafız ve posta teşkilatları kurulmuştur.
- Oğlu Yezid'i yerine veliaht ilan ederek Hilafeti Saltanata dönüştürmüştür.

Yezid:

- Ukbe bin Nafi Kuzey Afrika'nın fethini tamamladı.
- Kerbela olayında (680) Hz. Hüseyin ve taraftarları şehid edildi.
- Bu olaydan sonra İslam dünyasındaki ayrılıklar kesinleşti.

Abdülmelik:

- Arapça resmi dil olarak kabul edildi.
- İlk İslam parası basılarak Bizans'a olan ekonomik bağımlılık son buldu.

Velid:

- Maverünnehr ve Kafkaslarda fetihler yapıldı.
- Tarık bin Ziyad 711 Kadiks Savaşında Vizigotları mağlup ederek İspanya'yı fethetmeye başladı.

Sonraki dönemler:

- Süleyman döneminde İstanbul karadan ve denizden yine kuşatılmıştır.
- Ömer bin Abdülaziz döneminde adaletli bir yönetim anlayışı görülmüştür.
- Orta Asya'da İslam hakimiyeti sağlanmıştır.
- 732 Puvatya Savaşında Müslümanların Franklara yenilmesiyle İspanya'daki ilerleyiş son bulmuştur.
- Emeviler dönemi Hz. Ömer'den sonra fetih hareketlerinin en hızlı olduğu dönemdir.
- İslam mimarisi Hıristiyan mimarisi ile yarışabilecek bir seviyeye gelmiştir.

Yıkılış Sebepleri:

- Emevilerin izlediği ırkçı politikalar.
- Mevali politikasının yeni Müslüman olan toplumları küstürmesi.
- Abbasilerin, Şiilerin ve Haricilerin çalışmaları
- Ebu Müslim Horasani isyanı

Abbasiler 750-1258

- Emevilere karşı ayaklanan Ebu Müslim Emeviler'i yıkarak Kufe'de **Ebu'l Abbas**'ı halife ilan etti.
- Halife Ebu'l Abbas Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan geldiği için devlete Abbasiler denilmiştir.
- Abbasilerin en önemli özelliği Emeviler'in Mevali politikasını terketmiş olmasıdır.
- Bu yüzden Emevilere göre daha zayıf bir merkezi otoriteye sahip olmalarına rağmen hoşgörülü politikalar sayesinde uzun süre yaşamışlardır.
- **Ebu Cafer Mansur** döneminde başkent Kufe'den Bağdat'a taşınmıştır.
- Abbasilerin en parlak dönemi Halife **Harun Reşid** dönemidir. (786-809)
- Harun Reşid'in oğulları Memun ve Mutasım dönemlerinde Türklere önem verilmeye başlanmıştır.
- Türklerin milli özelliklerini korumak için bir dönem başkent olan Samarra kenti inşa edilmiştir.
- Türkler Avasıım eyaletlerinde, Hassa Ordusunda ve önemli devlet makamlarında görev almışlardır.
- Abbasi merkezi otoritesi gücünü kaybedince Tevaif-i Müluk Devletleri ortaya çıktı.
- Bunların en önemlileri şunlardır:
  - Tolunoğulları ve Akşitler (Mısır)
  - Aglebiler (Kuzey Afrika)
  - Tahiriler (Horasan)
  - Samanoğulları (Maveraünnehr)
  - Büveyhoğulları (Irak ve İran)
- Özellikle Büveyhoğulları ile Abbasi devleti sık sık sorun yaşadı.
- Önce Gazneli Mahmut sonrasında ise B.Selçuklu sultanı Tuğrul Bey Abbasilere destek olmuşlardır.
- Abbasiler 1258'de Moğol İlhanlı hükümdarı Hülagu'nun Bağdat'ı ele geçirmesiyle son buldu.
- Abbasi halifeliği 1517'ye kadar Memluklu himayesinde Kahire'de devam etmiştir.

Teşkilat Alanında Yapılanlar

- Vezirlik sistemi kuruldu. Türkler ve İranlılar bu göreve sıklıkla getirildi.
- Hz. Ömer döneminde kurulan Divan Teşkilatı geliştirildi. Devlet işlerinin görüşülüp çözüme kavuşturulacağı yeni divanlar kuruldu.
  - Divan-ı İnşa: Yazı işlerinden sorumludur.
  - Divan-ı Mezalim: Adalet işlerine bakmıştır.
  - Divanü'l Ceş: Askeri işlere bakmıştır.
  - Divan-ı Haraç: Mali işlerle ilgilenmiştir.

Bilimsel Alanda Gelişmeler

- Abbasiler bilimsel gelişmelere büyük önem vermişlerdir.
- Endülüs ile beraber IX. - XI. Yüzyıllar arasında İslam dünyasında İslam rönesansı denilen dönemin yaşanmasını sağlamışlardır.
- Hintlilerden alınan onlu sistem geliştirildi.
- Çinlilerden kağıt üretimini öğrenip geliştirdiler.
- Eski Yunan medeniyetine ait yazma eserler Arapça'ya çevrildi.
- Harun Reşid döneminde Beyt-ül Hikme adıyla önemli bir bilim merkezi kuruldu.

Endülüs Emevileri 756-1031

- Son Emevi Halifesi Hişam'ın torunu Abdurrahman tarafından İspanya'da kurulmuştur.
- Endülüs hükümdarları da Halife ünvanını kullanmışlardır. Bu dönemde Şii Fatımi devleti de Halife ünvanı kullanınca aynı anda üç devletin Halifelik iddiasında olduğu bir dönem yaşanmıştır.
- Endülüs Emevileri X. Yüzyılda III. Abdurrahman ve II. Hakem dönemlerinde en parlak dönemlerini yaşadılar.
- Bu dönemde başkent Kurtuba bir bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.
- Devlet adamları arasındaki mücadele ve isyanlar devletin yıkılmasına neden oldu.
- Endülüs Emevileri'nin yıkılmasıyla küçük Tevaif-i Müluk devletleri kurulmuştur.
- Bu zayıf devletler zamanla Hıristiyanların eline geçmiştir.

Beni Ahmer (Gırnata) Devleti 1232-1492

- Endülüs Emevileri sonrasında kurulan devlerin en önemlilerinden biridir. Başkentleri Gırnata şehridir.
- İspanya'daki son İslam devletidir.
- Devletin kurucusu Muhammed bin Ahmer'in Gırnata'da yaptırdığı Elhamra sarayı Ortaçağ'ın en önemli mimari eserlerinden birisidir.
- İspanya'da Hıristiyan Katolik birliğinin kurulmasıyla bölgede yaşayan Müslüman ve Yahudiler için zor bir dönem başlamıştır.
- Katliamlardan kaçmak isteyen Müslümanlar Türk korsanların yardımlarıyla Kuzey Afrika'ya kaçarken, Yahudiler Osmanlı Devletine sığınmıştır
- 1492'de Gırnata'nın da düşmesiyle İspanya'daki 750 yıllık İslam varlığı son bulmuştur.

TÜRK-İSLAM BİLGİNLERİ

İslami Bilimler

Tefsir: Kur'an'ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan bilimdir. (Taberi, Zemaşeri, İbn-i Mesut)

Hadis: Hz. Muhammed'in Müslümanlara yol göstermek için söylediği sözlerdir. (Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İbn-i Mace)

Fıkıh: İslam hukukudur. (Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii ve Ahmed bin Hanbel)

Kelam: Allahın birliği, sıfatları, ahiret ve İslam ile ilgili konuların akıl ve mantık yoluyla açıklayan bilimdir. (İmam Maturidi ve İmam Eş'ari)

Tasavvuf: Allahı tanımayı ve ona kalp yoluyla yaklaşmayı amaçlayan düşüncedir. Muhyiddin İbn-i Arabi önemli mutasavvıflardan biridir.

Fen ve Sosyal Bilimler

Matematik: Cebir ve Logaritma ile ilgili bir çok kural oluşturuldu. Trigonometri ve Geometri alanında eserler yazıldı. Harizmi'nin Hisabe'l Cebr adlı eseri Avrupa dillerine çevrildi.

Kimya: Cabir ilk hassas teraziyi kullanmıştır.

Tıp ve Eczacılık: Avrupa'da Avicenna adıyla tanınan İbn-i Sina'nın yazdığı El Kanun Fi't Tıp adlı eseri 500 yıl boyunca Avrupa'da ders kitabı olarak okutulmuştur. Errazi çiçek ve kızamık aşılarını anlatan kitaplar yazdı.

Felsefe: Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd önemli filozoflardır. Farabi'ye Muallim-i Sani ünvanı verilmiştir.

TÜRK İSLAM TARİHİ

Türklerin İslama Girişi

- Hz. Ömer: Sasaniler'in yıkılmasından sonra Türklerle Müslümanlar komşu oldular.
- Hz. Osman: Hazar Türkleri ile Müslümanlar arasında mücadeleler yaşandı.
- Emeviler: Irkçı politikalar ve Türkişlerin direnmesi Türkler arasında İslamın yayılışını yavaşlattı.

Talas Savaşı 751

- Çinliler ile Müslümanlar arasında yapılmıştır.
- Çin'in yayılmacı politikalarına karşı Türkler Müslüman Arapların yanında savaşa katılmışlardır.

Sonuçları:

- Çin mağlup edilmiştir.
- Orta Asya hızla İslamlaşmaya başlamıştır.
- Türkler kitleler halinde Müslüman olmaya başlamışlardır.
- Doğu'dan batı'ya büyük göçler yapılmaya başlanmıştır.
- Kağıt,matbaa,barut gibi buluşlar Müslümanlar tarafından tanınmıştır.

Not: Bu buluşlar Haçlı Seferleri sonucunda Avrupalılar tarafından tanınacaktır.

Türklerin İslamiyeti kolay kabul etme sebepleri

- Göktanrı dini gibi tek tanrılı bir inanç olması
- Türklerde olduğu gibi ahiret inancının olması
- Gaza düşüncesinin Türklerin savaşçı özelliklerine uygun olması
- Türk töresindeki ahlaki özelliklerin bir çoğunun İslamiyet'te de olması.
- Din adamlarının ayrıcalıklı olmaması

Türklerin İslamiyete Hizmetleri

- Orta Asya, Hindistan, Anadolu ve Balkanlar'da İslamiyeti yaymaları.
- Abbasilerden itibaren İslam ordularında görev yapmaları.
- Gaznelilerden itibaren Halifeliği koruma altına almaları.
- Selçuklulardan itibaren İslam siyasetine yön vermeleri.
- Haçlı saldırılarına karşı İslam dünyasını korumaları.
- Türk-İslam medeniyetini oluşturmaları.

Karahanlılar 840-1212

- Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kurulmuştur.
- Karluklar İslamiyeti kabul eden ilk Türk boylarından birisidir.
- Kül Bilge Kadir Han tarafından kurulmuştur.
- Satuk Buğra Han Müslüman olarak Abdülkerim adını almıştır.
- Onun döneminde İslamiyet resmi din haline geldi.
- Ebu Nasr Ahmet döneminde Gaznelilerle ittifak yapılarak Samanoğulları devletine son verilmiştir.
- Ebu Nasr Ahmet Abbasi halifesi tarafından İslam hükümdarı olarak tanınan ilk Türk hükümdardır.
- Yusuf Kadir Han döneminde son kez tek yönetim altında ülke yönetilmiş onun 1032'de ölümü ile doğu ve batı olarak bölünmüştür.

- Doğu Karahanlılar'ın ilk hükümdarı Tamgaç Buğra Han döneminde Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig'i hükümdara sunmuştur.
- Doğu Karahanlılar 1130'da Moğol kökenli Karahitaylar tarafından yıkılmıştır.
- Batı Karahanlılar önce B.Selçukluların sonrasında ise Karahitayların hakimiyetini tanımıştır.
- 1212'de Harzemşahlar tarafından tamamen yıkılmıştır.

Genel Özellikleri

- Hem yöneticileri hem de halk Türklerden oluşmuştur.
- Resmi dil Türkçe'dir. Han ünvanı kullanılmıştır.
- Başka kültürlerden en az etkilenen Türk-İslam devletidir.
- İlk kervansarayları inşa etmişlerdir.
- Sözlü edebiyat alanında Satuk Buğra Han destanı önemlidir.
- İlk Türk-İslam yazılı ederi bu dönemde ortaya çıkmıştır.
  - Divan-ı Lügati't Türk- Kaşgarlı Mahmut
  - Kutadgu Bilig – Yusuf Has Hacib
  - Atabet-ül Hakayık – Edip Ahmet
  - Divan-ı Hikmet – Ahmet Yesevi

Gazneliler 963-1187

- Samanoğulları komutanlarından Alp Tigin tarafından kurulmuştur.
- Başkenti Gazne'dir.
- İran devlet teşkilatından etkilenmişlerdir.
- Yöneticiler Türk, halk ise Afgan, İran ve Türk kökenlilerden oluşmuştur.
- Sebük Tigin döneminde tam bağımsız olmuşlardır.
- **Gazneli Sultan Mahmut** en önemli hükümdardır.
- Bu dönemde:
  - Şii Büveyhoğulları devletine karşı sefer düzenleyerek Abbasi halifesini korumuştur.
  - Abbasi Halifesinden Sultan ünvanını almıştır. (Sultan ünvanını kullanan ilk Türk)
  - İslam dünyasının koruyuculuğu politikalarını başlatmıştır.
  - Samanoğulları topraklarını ele geçirmiştir.
  - Hindistan'a 17 sefer düzenlemiştir. Bu seferler sonucunda Hindistan'da İslamiyet yayılmış ve Kast sistemi zarar görmüştür.
- Gazneli Mesut döneminde Selçuklularla mücadeleler başlamıştır.
- 1037'de şiddetlenen savaşlar 1040 Dandanakan yenilgisiyle son bulmuştur.
- Dandanakan Savaşında yenilen Gazneliler zayıflama sürecine girmiştir.
- 1187'de Gurlular tarafından yıkılmıştır.
- Yıkılmasında devletin bir çok farklı etnik yapıdan oluşması etkili olmuştur.
- Arapça'yı resmi dil yapmaları Türkçe'nin gelişimini yavaşlatmıştır.
- İktasistemini ilk kullanan Türk devletidir.
- Firdevsi'nin Şehname'si bu döneme ait önemli bir eserdir.

Büyük Selçuklular 1040-1157

Kuruluş

- Selçuklular Oğuzların Üçok koluna bağlı Kınık boyuna mensupturlar.
- Selçuk Bey döneminde Cend şehrine yerleşerek Samanoğullarına hizmet etmeye başladılar.
- Selçuk Bey'den sonra boyun başına Arslan Yabgu geçti.
- Bu dönemde Samanoğulları'nın Gazneli-Karahanlı ittifakı ile yıkılması üzerine Selçuklular zor durumda kaldı.
- Arslan Yabgu, Gazneli Sultan Mahmut tarafından önce hapsedildi sonrasında ise hapiste öldü.
- Arslan Yabgu'dan sonra boyun başına Arslan Yabgu'nun daha önce vefat etmiş olan abisi Mikail'in çocukları olan Tuğrul ve Çağrı Bey geçti

Tuğrul Bey 1040-1063

- Tuğrul ve Çağrı Bey 1035'de ani bir baskınla Horasan civarını ele geçirdi.
- Gazneli Mesut bir antlaşma ile bölge valiliklerini Selçuklulara verdiyse de mücadele kısa süre sonra yeniden başladı.
- 1035'den sonra büyük kayıplar veren Selçuklular mücadeleyi bırakmayarak 1038 Serahs Savaşında Gaznelileri mağlup ettiler.
- Aynı yıl Nişabur alınarak Tuğrul Bey adına hutbe okutuldu.

Dandanakan Savaşı 1040

- Gazneliler'in Selçukluları bölgeden tamamen çıkarmak istemesi üzerine gerçekleşmiştir.
- Selçuklular önceleri kalabalık Gazneli ordusu ile meydan savaşına girmeyerek orduyu baskınlarla yıpratmıştır. Daha sonra Dandanakan ovasında yapılan savaşı 3 gün sonunda kazanmışlardır.

Sonuçları:

- Büyük Selçukluların kuruluşu tamamlandı.
- Gazneliler yıkılma aşamasına girdi.
- Doğudan batıya Türk göçleri hızlandı.
- Tuğrul Bey abisi Çağrı Bey tarafından sultan ilan edildi.

Not: Bu dönemde Çağrı Bey 1060'daki vefatına kadar ordunun başında bulunmuştur.

Pasinler Savaşı 1048

- Türklerin Anadolu'ya yönelik akınları Bizans'ı rahatsız etmeye başlamıştı.
- Bunun üzerine Selçuklular ile Bizans ordusu arasında yapılan Pasinler Savaşını Selçuklular kazandı.
- Pasinler Savaşı Selçuklular ile Bizans arasındaki ilk savaştır. Savaş sonrasında Türklerin Doğu Anadolu'daki etkinliği daha da artmıştır.

Bağdat Seferi 1055

- Abbasi Halifeliği Bağdat'ta iktidarı ele geçiren Şii Büveyhoğulları devletinin baskısı altındaydı.
- Halife Kaim bi-Emrillah'ın daveti üzerine Tuğrul Bey Bağdat'a girerek Şii baskısına son verdi.
- 1037'de Büveyhoğulları devletine son verildi ve Şii Fatımilerin saldırıları bertaraf edildi.
- Bu olaylar sonrasında İslam dünyasındaki en etkin siyasi otorite Selçuklular olmuştur.
- Abbasiler siyasi olarak Selçuklulara, Selçuklular ise sadece dini yönden Abbasilere tabi olmuştur.

Sultan Alp Arslan 1063-1072

- İlk iş olarak Nizamülmülk'ü vezir yaptı.
- Ermenilerin elindeki Hristiyanlar için kutsal kabul edilen Ani kalesi ile Kars fethedildi.
- Kardeşi Kavurd'un isyanını bastırdı.
- Anadolu'ya yönelik fetih hareketleri arttırıldı.

Malazgirt Savaşı 1071

Sebepleri:

- Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan uzaklaştırmak istemesi.
- Anadolu'ya yönelik Türk akınlarının artması.

Sonuçları:

- Bizans ordusu mağlup edildi.
- Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.
- Alparslan komutanlarını Anadolu'nun fethi ile görevlendirilmiştir.
- Anadolu'da ilk Türk beylikleri kurulmuştur.
- Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi Haçlı seferlerinin yapılmasında etkili olmuştur.
- Türkler İslam dünyasında prestij kazanmıştır.

Melikşah 1072-1092

- Devletin en parlak dönemidir.
- En geniş sınırlara ulaşılmıştır.
- Bu başarıda Vezir Nizamülmülk'ün katkısı çoktur.
- Vezir'in gözetiminde:
  - Nizamiye medreseleri açılmıştır.
  - Celali Takvim düzenlenmiştir.
  - Batınilerle mücadele edilmiştir.
  - Divan ve İkta sistemi oluşturulmuştur.
  - Nizamülmülk Siyasetname adlı eseri yazmıştır
- Melikşah'ın ölümünden sonra Berkyaruk ve Mehmet Tapar dönemlerinde taht kavgaları devleti zayıflatmıştır. Bu döneme Sencer son vermiştir.

Sultan Sencer 1118-1157

- Melikşah'ın oğullarından birisidir.
- Önce 1118'de doğu topraklarına hakim olmuş daha sonra ise ülkede birliği sağlamıştır.
- Selçukluları eski gücüne döndürmeyi başarmıştır.
- Fakat tam bu dönemde Moğol kökenli Karahitaylar ile savaşmak zorunda kalmıştır.
- **1141 Katvan Savaşında** Karahitaylar'a mağlup olunca devlet yıkılma sürecine girmiştir.
- Türkmenlerin isyanı ile iyice zayıflayan devlet Sencer'in 1157'de ölümü sonrasında yıkılmıştır.

B.Selçukluların Yıkılış Sebepleri:

- Veraset sorunu
- Batınilerin faaliyetleri
- Atabeylerin bağımsızlık kazanmaları
- Karahitay saldırıları
- Türkmenlerin devlete küstürülmesi
- Abbasi halifesinin faaliyetleri

B.Selçuklulardan ayrılarak kurulan devletler

- Horasan Selçukluları
- Kirman Selçukluları
- Irak Selçukluları
- Suriye Selçukluları
- Anadolu Selçukluları

B.Selçuklulardan ayrılarak kurulan atabeylikler

- Börililer (Şam Atabeyliği), Zengiler (Musul Atabeyliği), Salgurlular (Fars Atabeyliği), İldenizliler (Azerbeycan Atabeyliği), Begtekinoğulları (Erbil Atabeyliği)

DiĞER TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

Tolunoğulları 868-905

- Mısır'da kurulan ilk Türk devletidir.
- Tevaif-i Mülük devletidir. Abbasilerden ayrılarak kurulmuş, yine Abbasiler tarafından yıkılmıştır.
- Kurucusu Tolunoğlu Ahmet'tir.
- Başkenti Fustat'tır. (Kahire)
- Yöneticiler Türk halk ise Araplardan oluşmuştur.

Aksitler (İhsidler) 935-969

- Mısır'da kurulan ikinci Türk devletidir.
- Kurucusu Abbasilerin Türk kökenli Mısır valisi Muhammet'tir.
- Hicaz bölgesine hakim olan ilk Türk devletidir.
- Yöneticiler Türk halk ise Araplardan oluşmuştur.
- Fatimiler tarafından yıkılmıştır.

Harzemşahlar 1097-1230

- B. Selçuklulardan ayrılarak kurulmuştur.
- Kurucusu Kutbettin Muhammet'tir.
- İlk dönemler Selçuklulara bağlı kalmışlardır.
- 1157'de Sencer'in ölümü ile tam bağımsız oldu.
- 1220 sonrasında Moğol istilasına uğramıştır.
- Son sultan Celalettin Harzemşah devleti yeniden canlandırmıştır.
- 1230 Yassıçemen Savaşında Anadolu Selçuklulara yenilerek yıkılmışlardır.
- Yıkılmaları Anadolu'yu Moğol istilasına açık hale getirmiştir.

Eyyubiler 1174-1250

- Selahattin Eyyubi tarafından Fatimilerin yerine kurulmuştur.
- 1187 Hittin Savaşı ile Kudüs'ü Haçlılarda geri almıştır.
- Bu gelişme III.Haçlı seferine neden olmuştur.
- Memluklar tarafından yıkılmıştır.

Memluk Devleti 1250-1517

- Eyyubi komutanlarından Aybeg tarafından kurulmuştur.
- Abbasilerin yıkılmasından sonra Abbasi halifeliğini koruma altına almışlardır.
- Sultan Kutuz 1260'da Ayn-ı Calut Savaşında Moğolları mağlup etmiştir.
- Bu savaşla Moğolların ilerleyişi son bulmuştur.
- Sultan Baybars döneminde Moğol İlhanlı devletini tekrar mağlup etmişlerdir.
- Fatih döneminden itibaren Osmanlılarla ilişkileri bozulmuştur.
- Yavuz Sultan Selim tarafından yıkılmıştır.
- Her komutanın hükümdar olma hakkına sahip olmasıyla geleneksel Türk hakimiyet anlayışının görülmediği Türk devletidir.

Timur İmparatorluğu 1369-1507

- Çağatay hanlığının zayıflaması üzerine Timur tarafından kurulmuştur.
- Altınorda devletini ortadan kaldırması Rusya'nın güçlenmesine yol açmıştır.
- Hindistan, Irak ve Anadolu topraklarını ele geçirmiştir.
- Osmanlıları mağlup ederek Anadolu'da beyliklerin yeniden kurulmasını sağlamıştır.
- Timur'un ölümünden sonra zayıflamış ve Özbekler tarafından yıkılmıştır.
- Semerkant bilim-kültür merkezi yapılmıştır.

- Türk bilgini Uluğ Bey ve edebiyatçı Hüseyin Baykara bu dönemde yaşamıştır.

Akkoyunlular 1350-1502

- Oğuzların Bayındır kolu tarafından kurulmuştur.
- Kara Yülük Osman zamanında kuruluşu tamamlanmıştır. Merkezi Diyarbakır'dır.
- Uzun Hasan dönemi en parlak dönemleridir.
- Bu dönemde Osmanlılarla rekabete girmişlerdir.
- 1473 Otlukbeli Savaşında Fatih'e yenilerek zayıflamışlardır.
- 1502'de Şah İsmail tarafından yıkılmıştır.

Karakoyunlular 1365-1469

- Oğuz boylarından biridir.
- Bayram Hoca tarafından Erzurum, Musul arasındaki bölgelerde kurulmuştur.
- Tebriz'i alarak başkent yaptılar.
- Timur'a karşı Osmanlılara sığındılar.
- 1469'da Uzun Hasan tarafından yıkıldılar.

Babür Devleti 1526-1858

- Timur'un torunlarından Babür Şah tarafından Kuzey Hindistan'da kurulmuştur.
- Başkentleri Agra'dır.
- Delhi'yi alarak Hindistan'a hakim oldu.
- Babürname adlı otobiyografisi önemlidir.
- Şah Cihan döneminde dünyanın en önemli eserlerinden olan Tac Mahal yaptırılmıştır.
- 1858'de İngilizler tarafından yıkılmıştır.

Diğere Önemli Devletler

Samanoğulları 875-999

- Orta Asya ve İran'da hakimiyet kurmuş hanedanlıktır.
- Türklerin İslamiyeti benimsemesinde etkili olmuşlardır.
- İslamiyetle Pers kültürünü kaynaştırmışlardır.
- Karahanlılar tarafından yıkılmışlardır.

Fatimiler 909-1174

- Tüm Kuzey Afrika'ya hakim olmayı başaran Şii Arap devletidir.
- Fatimi halifeliğini geçerli saymışlar ve buna uygun siyaset izlemişlerdir.
- Eyyubiler tarafından yıkılmıştır.

Moğollar 1206-1227

- Cengiz han tarafından Moğol boyları bir araya getirilerek kurulmuştur.
- Çin'i tamamen işgal ederek batıya yönelmişlerdir.
- Harzemşahlar mağlup edilerek tüm Türkistan hakimiyet altına alınmıştır.
- Cengiz Han'ın ölümünden sonra Baltık Denizi'ne kadar ilerlemişlerdir.
- Cengiz Han sonrasında ülke dörde bölünmüştür.
- Kubilay Hanlığı: Çin'de kurulmuştur. Zamanla Çin içinde asimile olmuşlardır.
- Çağatay Hanlığı: Türkistan'da kurulmuştur. Zamanla Türkleşmiştir.
- Altınorda Hanlığı: K.deniz'in kuzeyine hakim oldular. Türkleşmişlerdir.
- İlhanlılar: İran'da kurulmuştur. Zamanla İran kültürü içinde asimile olmuşlardır.

Türk-İslam Devletlerinde Kültür ve Medeniyet

Devlet Teşkilatı:

- Ülke toprakları hanedan üyelerinin ortak malıdır.
- Hükümdarlar önceleri hakan ve kağan Gaznelilerle beraber sultan ünvanını kullanmışlardır.
- Melik denilen hükümdarların erkek çocukları illere yönetici olarak gönderiliyordu.
- Selçuklulardan itibaren Atabey'ler meliklerin eğitiminden sorumlu tutulmuştur.
- Atabeylerin güçlenerek bağımsızlık kazanmaları Selçuklu merkezi otoritesini zayıflatmıştır.
- Hükümet işleri Divan-ı Saltanat denilen büyük divanda görüşülürdü.
- Selçuklulardan itibaren büyük divan dışında yardımcı divanlar da kurulmuştu. Bu divanlar şunlardır:
  - **Divan-ı İstifa:** Mali işlerle ilgilenirdi. Başında Müstevfi bulunurdu.
  - **Divan-ı Arz:** Askeri işlerden sorumludur. Başında Emir-i Arz bulunurdu.
  - **Divan-ı İşraf:** Mali ve idari işlerin kontrolünü yapardı. Başkanına Müşrif denirdi.
  - **Divan-ı İnşa:** Devletin iç ve dış yazışmalarını yapardı. Başkanına Tuğrai denirdi.
  - **Niyabet-i Saltanat:** Hükümdar başkentte olmadığına devlet işlerini yürüten divandır. Sultana vekalet eden başkanına Naib denirdi.
  - **Divan-ı Mezalim:** Adalet işlerinden sorumluydu. Başkanına Emir-i Dad denirdi.

Askeri Teşkilat

1. **Hassa Ordusu:** Merkezde bulunan, sultana bağlı, ücretli askerlerdir. Bu ordu içinde doğrudan sultana bağlı Gulaman-ı Saray denilen muhafız birlikleri de bulunurdu.
2. **İkta Ordusu:** Sipahiyan da denilen bu birlikler toprak gelirleri ile oluşturulurdu. Bu sistemin temelini Hz. Ömer atmıştır. İlk kullanan Türk devleti Gazneliler'dir. Nizamülmülk döneminde asıl şekline dönüşmüş ve Osmanlılar tarafından da geliştirilmiştir.
3. **Yardımcı Kuvvetler:** Savaş zamanı orduya katılan atabeylik, bağlı devlet ve gönüllü kuvvetleridir.

İkta sisteminin faydaları:

- Hazineden para harcamadan güçlü bir ordu oluşturulmasını sağlamak.
- Taşrada asayişin sağlanması
- Çiftçilerin denetlenerek üretimin en üst seviyede olmasını sağlamak.
- Göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata zarar vermesini engellemek.
- Devlet otoritesi en uzak bölgelere yayıldı.

Uç Bölgeler:

- Bizans ve Ermeni sınırındaki bölgelerdir.
- Uçlar bölgeyi tanıyan, askeri gücü olan beyler tarafından yönetilirdi.
- Uç beyleri bölgeyi yönetir, sınırları korur, savaş zamanı hükümdara katılırlardı.
- Saldırı zamanında sultana danışmadan önlemler alabilirlerdi.

Toprak Teşkilatı:

1. **Has Arazi:** Gelirleri hükümdara ait olan topraklardır.
2. **İkta Arazi:** Devlet adamı ve komutanlara verilen, gelirleriyle asker beslenen topraklar.
3. **Mülk Arazi:** Kişilere ait topraklardır. Alınıp satılır, miras bırakılır ya da vakfedilebilirdi.
4. **Vakıf Arazi:** Sosyal kurumların giderleri için ayrılan topraklardır.

Ekonomi:

- İpek ve Baharat yolu önem taşımaktadır.
- Karahanlılar ticareti geliştirmek için ilk kez olarak kervansaraylar inşa etmişlerdir.
- Loncalar esnafın teşkilatlanmasını ve denetlenmesini sağlayan kurumlardı.
- Devlet gelirlerini halktan alınan vergiler, ganimetler, bağlı devletlerden alınan vergiler oluştururdu.

Bilim, Dil ve Edebiyat:

- Karahanlılarda resmi dil Türkçe'dir
- Gaznelilerde saray ve ordu Türkçe konuşurken resmi dil Arapça olmuştur.
- Selçuklularda ise bilim dili Arapça resmi dil ise Farsça olmuştur.
- Karahanlılar döneminde Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı eserleri ortaya çıkmıştır.
- Selçuklular döneminde kurulan Nizamiye Medresesi önemli bir eğitim kurumudur.
- Moğol istilası bu coğrafyadaki bilimsel gelişmeye büyük zarar vermiştir.

TÜRK-İSLAM BİLGİNLERİ

İslami Bilimler

Tefsir: Kur'an'ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan bilimdir. (Taberi, Zemahşeri, İbn-i Mesut)

Hadis: Hz. Muhammed'in Müslümanlara yol göstermek için söylediği sözlerdir. (Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İbn-i Mace)

Fıkıh: İslam hukukudur. (Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii ve Ahmed bin Hanbel)

Kelam: Allahın birliği, sıfatları, ahiret ve İslam ile ilgili konuların akıl ve mantık yoluyla açıklayan bilimdir. (İmam Maturidi ve İmam Eş'ari)

Tasavvuf: Allahı tanımayı ve ona kalp yoluyla yaklaşmayı amaçlayan düşüncedir. Muhyiddin İbn-i Arabi önemli mutasavvıflardan biridir.

Fen ve Sosyal Bilimler

Matematik: Cebir ve Logaritma ile ilgili bir çok kural oluşturuldu. Trigonometri ve Geometri alanında eserler yazıldı. Harizmi'nin Hisabe'l Cebr adlı eseri Avrupa dillerine çevrildi.

Kimya: Cabir ilk hassas teraziye kullanmıştır.

Tıp ve Eczacılık: Avrupa'da Avicenna adıyla tanınan İbn-i Sina'nın yazdığı El Kanun Fi't Tıp adlı eseri 500 yıl boyunca Avrupa'da ders kitabı olarak okutulmuştur. Errazi çiçek ve kızamık aşılarını anlatan kitaplar yazdı.

Felsefe: Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd önemli filozoflardır. Farabi'ye Muallim-i Sani ünvanı verilmiştir.